

Goran Lazičić

OKREČITE KANON!

(*Cat Painters: An Anthology of Contemporary Serbian Poetry*, priredile Biljana D. Obradović i Dubravka Đurić, Lavender Ink/Diálogos Press, Nju Orleans, 2016)

Antologijski izbori neminovno projektuju književni kanon i osciluju između načela integrativnosti, koje teži obuhvatnoj slici zatečenog ili odabranog stanja, i načela selektivnosti, koje slici književne prošlosti i sadašnjosti daje pečat pojedinačnog ukusa i vrednosti. U slučaju nacionalnih antologija namenjenih inostranim čitaocima motivacije se dodatno udvajaju, a time i efekti načinjenih izbora i uspostavljenih tipologija. Pored primarnog obraćanja stranoj sredini, takve antologije sadrže i poruku upućenu izvornoj kulturi.

Knjigu *Cat Painters: An Anthology of Contemporary Serbian Poetry* objavio je američki izdavač *Diálogos*, specijalizovan za poeziju i transkulturno usmerene tekstove. Izbor su priredile Biljana D. Obradović, koja već tri decenije živi u Sjedinjenim Državama, i Dubravka Đurić, koja je aktivna u Srbiji i čija je perspektiva *insajderska*. Reč je o autorkama koje su istovremeno pesnikinje, prevoditeljke i teoretičarke, i koje su već bile uključene u slične projekte kulturnog posredovanja. Profesorka engleske književnosti na Univerzitetu Ksavije u Nju Orleansu, Biljana D. Obradović, objavljuje prevode srpskog pesništva na engleski i anglofone poezije na srpski, uredila je između ostalog dvojezičnu antologiju *Fives: Fifty Poems by Serbian and American Poets* (2002). Među publikacijama Dubravke Đurić neizbežno je pomenuti antologiju nastalu u okviru AŽIN-ove škole *Diskurzivna tela poezije: Poezija i autopoetike nove generacije pesnikinja* (2004) i njene teorijsko-esejističke radove o postjugoslovenskom, srpskom i američkom pesništvu. Ne treba takođe zaboraviti da je ona zajedno sa Vladimirom Kopiclom 2001. priredila i prevela knjigu *Novi pesnički poredak: Antologija novije američke poezije*. Petnaest godina kasnije njen antologičarski rad promenio je smer kulturnog posredovanja i može se dovesti u vezu sa hrestomatijom objavljenom u Americi *Impossible Histories – Historical Avant-gardes, Neo-avant-gardes, and Post-avant-gardes in Yugoslavia, 1918–1991* (2003, dr. izd. 2006), koju je priredila zajedno sa Miškom Šuvačićem.

Ukupno izbor obuhvata poeziju 71 autorke i autora, rođenih u periodu od početka Drugog svetskog rata u Jugoslaviji (1941) do prve godine nakon Titove smrti (1981). Prvu polovinu antologije čini poezija autorskih imena afirmisanih sedamdesetih i osamdesetih, u kontekstu poznog jugoslovenskog socijalizma, dok druga obuhvata pesnikinje i pesnike koji se na sceni pojavljuju devedesetih i *nultih*, u ratnom i tranzicionom kontekstu nakon raspada SFRJ. Jedna linija u uvodnoj polovini je poezija nastala u okruženju vojvođanske neoavangarde i konceptualne umetnosti kraja šezdesetih i sedamdesetih (Vujica Rešin Tucić, Judita Šalgo, Katalin Ladik, Vojislav Despotov, Slobodan Tišma, Vladimir Kopicl), dok je sa druge strane beogradska poezija sedamdesetih i osamdesetih, pre svega takozvani

pesnički verzam (Novica Tadić, Slobodan Zubanović, Duško Novaković, Radmila Lazić, Ljiljana Đurđić, i dr.). Na engleskom to razgraničenje efektno zvuči: Belgrade School i Vojvodina School. U drugoj polovini izbora najpre je poezija pesnikinja i pesnika devedesetih, poznata iz antologije Gojka Božovića, a na kraju dolaze autori i autorke rođeni u drugoj polovini sedamdesetih koji su generacijski predstavljeni u antologiji Vladimira Stojnića *Prostori i figure*.

Ukupno su u izbor uključeni radovi tridesetak prevoditeljki i prevodilaca. Većinu prevoda, urađenih specijalno za antologiju, potpisuje Biljana D. Obradović, neke od njih u saradnji sa suprugom, američkim pesnikom Džonom Gerijem (John Gery). Od ranije objavljenih prevoda u izbor su ušle pesme Radmile Lazić i Milana Đorđevića u prevodu Čarlsa Simića. Nekoliko autorsko-prevodilačkih parova posebno su interesantni, na primer Vojislav Karanović i Laslo Blašković u prevodu Zorana Paunovića, Livada, Komadina i Kopicl u prevodu Nine Živančević ili pesma „Mišima“ Ane Ristović u zajedničkom prevodu Davida Albaharija i kanadskog pesnika Ričarda Herisona (Richard Harrison). Avangardno inspirisana eksperimentalna poezija, koja počiva na složenijim označiteljskim odnosima i redukovanoj komunikativnosti, ispostavlja se kao lakše prevodiva od narativnog pesništva, i to čini poseban kvalitet antologije. Takođe je zanimljivo da stihovi autora poput Zvonka Karanovića, Vladislave Vojnović, Milene Marković ili Srđana Valjarevića, zbog matrica popularne kulture na kojima nastaju, deluju kao da su originalno pisani na engleskom.

O književnom kvalitetu prevoda – što bi neko s pravom mogao da istakne kao ključno pitanje ovog antologičarskog poduhvata – detaljnije i pouzdanije bi morali da sude govornici kojima je engleski maternji jezik ili stručnjaci za anglofone književnosti. Stoga ću u nastavku prikaza pažnju usmeriti na pitanja kako je izbor komponovan, koje su njegove poetičke i kulturološke implikacije, i šta on donosi u poređenju sa drugim izborima srpske poezije, posebno onima koji su bili namenjeni stranoj publici.

Prevodima poezije u knjizi *Cat Painters* prethode tri uvodna teksta: kratka uvodna beleška savremenog američkog pesnika Čarlsa Bernstina (Charles Bernstein), zatim tekst Biljane D. Obradović u kome je opisan rad na priređivanju antologije, kao i duži esej Dubravke Đurić o političko-istorijskom i poetičkom kontekstu srpske poezije od 19. do 21. veka. U konciznom pregledu namenjenom čitaocima koji nisu upućeni u istoriju Srbije, autorka ocrta putanju nacionalne istorije od srednjeg veka do modernog doba (pozivajući se na nemačkog istoričara Holma Zundhausena) i istovremeno skicira evoluciju književnog srpskog jezika (u vezi sa tim oslanja se na lingvistu Ranka Bugarskog).

Pregled razvoja srpske poezije Dubravka Đurić zasniva na kanonskoj istoriji srpske književnosti Jovana Deretića, ali prateći tu liniju ona nastoji da, gde god je moguće, otvori prostor za kritičku intervenciju u kanon i da istakne poetičke tendencije i autorska imena koja su bila nosioci inovacijskih, avangardnih strujanja. Tako uz kanonske muške autore moderne s početka 20. veka navodi i pesnikinje Danicu Marković i Jelu Spiridonović Savić, kao što spisku vodećih autora posleratnog modernizma dopisuje ime Mirjane Stefanović. Kada je o međuratnoj poeziji reč, više prostora od Crnjanskog i Rastka Petrovića dobijaju Stanislav Vinaver i Todor Manojlović, a potom zenitizam i nadrealizam. Poeziju prve dve generacije posleratnih modernista autorka naziva *socijalističkim modernizmom* i deli je u nekoliko podtipova: folkloristički (V. Popa), klasicistički (M. Pavlović), apstraktni (B. Miljković).

Ta linija nije međutim od presudne važnosti za pesnički kanon koji je uspostavljen u antologiji *Cat Painters*. Većina zastupljenih autorki i autora ne nadovezuju se direktno na tu poetičku tradiciju, nego nastoje da je preoblikuju i podriju iz različitih avangardno inspirisanih pozicija.

Predgovor Dubravke Đurić dobro predočava širi kontekst neophodan za razumevanje poezije koja je predstavljena u antologiji, ali nedostaje mu eksplicitno razvijeni metadiskurs u kojem bi antologičarske intervencije u kanon bile teorijsko-analitički neposredno formulisane i obrazložene, i to kako polemički odnos prema modernističkom nasleđu, tako i odbacivanje antimodernističke, nacionalističke linije. To je pomenuto jedino u formi eufemističkih i metaforičnih iskaza, prvo Čarlsa Bernstina: „The anthology excludes more conventional styles of Serbian poetry“, a potom Biljana D. Obradović napominje: „We were primarily seeking poets who look to the future, more than those preoccupied with the past.“ Iza ove lapidarne, ali pojednostavljene formulacije, krije se ključno demarkacijsko načelo u kompoziciji antologije. Ono postaje jasnije kad se okrenemo srodnim kritičkim pregledima savremene srpske poezije, na primer tekstovima Radmile Lazić, Tihomira Brajović i Gojka Božovića. Tipologizacije pomenutih autora svode se na razlikovanje tri paradigmatična poetičko-ideološka toka: prvi se može nazvati antimodernističkim ili kolektivističko-tradicionalističkim pesništvom, drugi tok bila bi emancipacijska ili umereno modernistička struja, a treći čine različite strategije pesničkog eksperimenta, odnosno radikalno inovacijsko usmerenje. Prvi naznačeni tok – kojem, prema formulaciji Biljane D. Obradović, pripadaju „pesnici zaokupljeni prošlošću“, a koji je Dubravka Đurić u ranijim esejima nazvala *postsocijalističkom retro nacionalističkom poezijom* – odlučno je izostavljen iz izbora.

Antologiju otvara poezija ovih pet autora i autorki: Vujica Rešin Tucić, Judita Šalgo, Katalin Ladik, Ljiljana Đurđić i Stevan Tontić, a zatvaraju je Marjan Čakarević, Maja Solar, Vladimir Stojnić, Ljiljana Jovanović i Jelena Savić. Već takav *probni uzorak* svedoči o pomerenom fokusu u odnosu na mejnstrim kanon savremene srpske poezije i nadovezuje se na raniji angažman Dubravke Đurić koji se može definisati kroz dva pojma: pesnički eksperiment i feminizam, ili tačnije rečeno, podrivanje oficijelnog kanona iz te dve pozicije. Izbor najpre treba dovesti u vezu sa antologijom Nenada Miloševića *Iz muzeja šumova: Antologija novije srpske poezije 1988–2008*, koja je 2009. objavljena u Hrvatskoj. U oba slučaja sastavljači u predgovoru nastoje da široko zahvate poetičko-ideološku evoluciju srpskog pesništva i potom u izboru poezije nude alternativu vladajućem konzervativnom akademskom kanoonu. Antologija *Cat Painters* mnogo duguje i knjigama Radmile Lazić koje su bile prekretnica za feministički i antitradicionalistički angažman u srpskoj književnosti s kraja 20. i na početku 21. veka, *Mačke ne idu u raj: antologija savremene ženske poezije* (2000) i *Zvezde su lepe, ali nemam kad da ih gledam: antologija srpske urbane poezije* (2009).

Knjiga donosi novinu ne samo po tome što su antologije srpske/jugoslovenske poezije na stranim jezicima najčešće priređivali inostrani slavisti, nego i po tome što su te antologije, pogotovo na engleskom govornom području, po pravilu obuhvatale ceo istočnoevropski kontekst. Poezija srpskih pesnika, pre svega prve generacije posleratnih modernista, mogla se na engleskom čitati u izborima *Contemporary East European Poetry: An Anthology* (ur. Emery George, 1983) ili *Shifting Borders: East European Poetries of the Eighties* (ur. Walter Cummins, 1993). Kao zaseban nacionalni književni sistem, srpska poezija je predstavljena

u antologiji Čarlsa Simića *The Horse Has Six Legs: An Anthology of Serbian Poetry*, čije se prvo izdanje pojavilo na početku rata u Jugoslaviji (1992). Međutim, ta zapažena antologija, kao ni niz Simićevih monografskih prevoda, nisu dovršili posao predstavljanja naše poezije na anglofonom području. „Everyone knew the names of Serbian war criminals, but almost no one knew the names of its writers and poets“, piše Simić u predgovoru za drugo, dopunjeno izdanje antologije (2010). Da se u tom smislu stvari nisu mnogo promenile, svedoči Čarls Bernstin u predgovoru za *Cat Painters*: „This book charts, for English language readers, an almost completely unknown poetry culture, unknown even to those most attentive to contemporary European poetry.“ Treba pomenuti i izbor *Places We Love: An Anthology of Contemporary Serbian Poetry*, koji je priredio Gojko Božović, a objavio Srpski PEN Centar (2006, dr. izd. 2011). Osim toga što nije objavljen kod anglofonog izdavača, taj izbor, iako obuhvata više autora od Simićeve antologije, ostao je zatvoren unutar oficijelnog konzervativnog kanona. *Cat Painters*, dakle, ne samo da nije suvišna kao još jedna antologija srpske poezije na engleskom, nego je dragocena kao kreativno preosmišljanje kanona umesto njegovog konformističkog reprodukovanja.

Kada je reč o nemačkom govornom području, antologija Biljane D. Obradović i Dubravke Đurić takoreći objedinjuje dva izbora kojima je naša savremena poezija 2011. predstavljena na Sajmu knjiga u Lajpcigu. Radi se o dvojezičnim antologijama *Hundert Gramm Seele: Serbische Poesie aus der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts*, koju je priredio nemački slavista Robert Hodel, i *Eintrittskarte/Ulaznica. Serbien: Panorama der Lyrik des 21. Jahrhunderts*, čiji je priređivač pesnik Dragoslav Dedović. U prvoj je obuhvaćena generacija rođena između 1940. i 1960, a u drugoj između 1960. i 1980. Dedovićev izbor praktično se u potpunosti poklapa sa odgovarajućim segmentom antologije *Cat Painters*, dok Hodelov sadrži i poeziju „pesnika okrenutih prošlosti“ (Rajko Petrov Nogo, Đorđo Sladoje, Milosav Tešić, Ivan Negrišorac).

Inkluzivni karakter izbora ogleda se, između ostalog, u uključivanju troje haiku pesnika (Dragan J. Ristić, Saša Važić, Verica Živković), s obzirom na to da je taj globalno rasprostranjeni poetski žanr u Srbiji istisnut iz književnog mejnstrima i živi paralelni anderground život. Zatupljena je i poezija nastala prevashodno u okviru LGBT i civilno-aktivističke scene, preko tekstova Jelene Kerkez (pod pseudonomom Jelena Labris) i Jelene Savić. Kategorija srpske poezije dobila je inkluzivni, otvoreni karakter, koji prevazilazi krute geografske, etničke i jezičke okvire. Tu su, na primer, poezija Kajoko Jamasaki pisana na srpskom ili Katalin Ladik pisana na mađarskom, obuhvaćene su pesnikinje poput Biljane D. Obradović, Nine Živančević, Ksenije Simić ili Snežane Žabić, koje izvorno pišu na engleskom.

Kada je reč o drugom polu izbora, o njegovoj restriktivnosti i isključivanju, odsutna su neka afirmisana imena iz različitih generacija koja se ne mogu svrstati u tradicionalističku, antimodernu liniju. Tako u izboru nema Milutina Petrovića, pesnika koji je rođen 1941, kao na primer ni Milana Milišića ili Miodraga Stanisavljevića (takođe obojica rođeni 1941). Nema ni Nebojše Vasovića, kontroverznog esejiste i polemičara, ali nesumnjivo značajnog pesnika osamdesetih. Od mlađe generacije nema Nikole Živanovića i Petra Matovića, kao ni predstavnika avangardne grupacije *Caché*, Tamare Šuškić i Gorana Korunovića, koji se poetski i generacijski uklapaju u okvire izbora. Generacijska granica izbora, pre svega njena gornja tačka (1981), pokazuje se kao problematična jer se u prvoj deceniji 21. veka odigrao

kompaktan nastup nove i umnogome avangardne pesničke scene, koja je ovom antologijom presečena praktično po sredini.

Po kriterijumu selekcije koji je izvan kontingentnih istorijskih ili poetičkih načela, već je jasan trag političke volje i kulturne intervencije, antologija je sasvim dosledno koncipirana. Reč je o načelu rodne ravnopravnosti koje je sprovedeno matematički precizno. Autori i autorke zastupljeni su ekvivalentno, pola-pola, što je – uz izbor Nenada Miloševića – prva takva antologija u srpskoj književnosti. Primera radi, u pomenutim nemačkim antologijama, kod Roberta Hodela su od 28 imena svega pet žene, dok je u izboru Dragoslava Dedovića od ukupno 29 autorki i autora – deset žena. U Miloševićevom izboru *Iz muzeja šumova* od ukupno 33 zastupljenih ima 16 žena.

Antologija *Cat Painters* je provokativna prema domaćoj sceni i književnom establišmentu, ali za strane čitaoce izbor nesumnjivo ostaje reprezentativan. Za razliku od avangardnih pokreta koji su u potpunosti odbacivali kulturne tradicije, Dubravka Đurić i Biljana D. Obradović polemički interвениšu u zatečeni kanon i transformišu ga. Naslov, odnosno ilustracija na koricama knjige, metaforički sažimaju princip po kome je antologija sastavljena: slika *Cat Painter* Milete Prodanovića postmoderna je parodija *Autoportreta* Milene Pavlović Barili inspirisana horor filmom iz osamdesetih *Cat People*. Uspete antologije su one koje provociraju javni red i mir kanona i u tom smislu autorke izbora, prevoditeljke i prevodioci – nisu džabe krečili. Slika srpske poezije koju antologija stvara zapravo je projekcija željenog kanona, jedan autorski obojen ideal moderne pesničke scene na početku 21. veka. Iako se ona ne podudara u potpunosti sa aktuelnim stanjem, antologizacije i reantologizacije nezaobilazan su način da se do takvog kanona postepeno stigne.